

УДК 81`25

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-216-41>

ТРИ ПРОЯВИ ТРЕТЬОГО КОДУ В ПЕРЕКЛАДАХ ЕПОХИ СМП: СИТУАЦІЙНА РОЗВІДКА

THREE MANIFESTATIONS OF THE THIRD CODE IN TRANSLATIONS OF THE MTS ERA: A CASE STUDY

Сайко К. О.,*orcid.org/0009-0004-6984-9157***Scopus ID: 59473066000***асистент кафедри германської філології та перекладу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка***Назарова В. О.,***orcid.org/0009-0001-5115-2966**здобувач кафедри германської філології та перекладу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка***Сайко М. А.,***orcid.org/0000-0001-8098-0595***Scopus ID: 59073879500***доктор філософії з філології,
асистент кафедри германської філології та перекладу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Актуальність дослідження зумовлена масовим використанням систем машинного перекладу (СМП) у професійній перекладацькій діяльності та браком розвідок, присвячених ідентифікації проявів третього коду в німецько-українському напрямку, джерелом яких можуть бути згадані СМП. Третій код розглядаємо як особливий вид мови, що перебуває на межі між вихідною та цільовою мовами та пов'язаний із буквальною перекладом, неприродними для цільової мови конструкціями та ігноруванням узусних норм.

Мета дослідження полягає у виявленні та описові проявів третього коду, релевантних для німецько-українського перекладу, кількісному порівнянні проявів третього коду в емпіричних матеріалах, а також ідентифікації природних альтернатив.

За емпіричний матеріал дослідження правлять чотири тексти: роман Ф. Кафки «*Der Prozess*» (1925), український переклад П. Тарашука «*Процес*» (1998), український переклад СМП DeepL (2025) та український переклад, що його виконав перекладач з однорічним досвідом за допомогою СМП DeepL (2025). З метою забезпечення валідності результатів ми здійснили сліпу ситуаційну розвідку, учасник якої спочатку не знав про справжню мету перекладу.

У межах дослідження проаналізовано три прояви третього коду: розділові запитання, імпліцитний займенник «*це*» в конструкції «*робити + це*» та недоречне перейняття присвійних займенників. Результати кількісного порівняння підтвердили евристичну гіпотезу: переклад, виконаний за допомогою СМП, містить значно більшу кількість проявів третього коду. Окрім того, ми ідентифікували основні тактики, завдяки яким переклад, виконаний до поширення СМП, містив меншу кількість проявів третього коду.

Високий ступінь збіжності рішень у перекладі СМП та перекладі, виконаному за допомогою СМП, свідчить про некритичне ставлення перекладача з однорічним досвідом до пропозицій СМП. Цей факт також

© Сайко К. О., Назарова В. О., Сайко М. А., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

посвідчує ризик перейняття неприродних варіантів за наявності прийнятних альтернатив. Результати цього ситуаційного дослідження можуть послугувати підґрунтям для дальших корпусних розвідок, спрямованих на верифікацію виявлених тенденцій. Окрім того, перспектива дальших розвідок полягає в ідентифікації та описові інших проявів третього коду в німецько-українському напрямку.

Ключові слова: художній переклад, машинний переклад, природність, буквалізми, третій код, якість перекладу.

The relevance of this study is determined by the widespread use of machine translation systems (MTS) in professional translation practice and the lack of research focused on identifying manifestations of the third code in German-Ukrainian translation that may originate from these systems. The third code is understood as a special type of language that exists at the boundary between source and target languages and is associated with literal translation, constructions unnatural for the target language, and disregard for usage norms.

The aim of the study is to identify and describe manifestations of the third code relevant to German-Ukrainian translation, to conduct a quantitative comparison of third code manifestations in the empirical materials, and to identify natural alternatives.

The empirical material consists of four texts: F. Kafka's novel «*Der Prozess*» (1925), the Ukrainian translation «*Процес*» by P. Tarashchuk (1998), the Ukrainian translation by the MTS DeepL (2025), and the Ukrainian translation produced by a translator with one year of experience using the MTS DeepL (2025). To ensure the validity of the results, we conducted a blind case study in which the participant initially did not know the true purpose of the translation.

The study analyzed three manifestations of the third code: tag questions, the implicit pronoun «*це*» in the construction «*робити + це*», and inappropriate adoption of possessive pronouns. The results of the quantitative comparison confirmed the heuristic hypothesis: the translation produced with the aid of MTS contains a significantly higher number of third code manifestations. In addition, we identified the main strategies through which the translation produced before the emergence and spread of MTS contained fewer manifestations of the third code.

The high degree of convergence between decisions in the MTS translation and the translation produced with MTS assistance indicates uncritical attitude toward MTS suggestions. This fact also demonstrates the risk of adopting unnatural variants when acceptable alternatives exist. The results of this case study can serve as a foundation for further corpus-based research aimed at verifying the identified trends. Moreover, the prospect of further research lies in the identification and description of other manifestations of the third code in the German-Ukrainian direction.

Key words: literary translation, machine translation, naturalness, literalisms, third code, translation quality.

Постановка проблеми. Природність належить до ключових критеріїв оцінювання якості художнього перекладу. Її часто пов'язують із явищем «*третього коду*», який своєю чергою пов'язаний з ознаками вихідної мови, що проявляються в цільовому тексті у формі так званих буквалізмів. Сьогодні, в епоху масового використання систем машинного перекладу (далі – СМП), питання природности та ознак третього набуло ще більшої ваги. Попри складні алгоритми навчання, сучасні СМП спираються, серед іншого, на паралельні корпуси, які можуть містити «*сліди*» вихідної мови. Вони схильні до продукування буквалізмів та ігнорування контекстуальних і стилістичних нюансів, необхідних для природного перекладу. Так, з одного боку, СМП можуть виконувати рутинні операції та полегшувати робочий процес, а з іншого – стати джерелом неприродних варіантів відтворення. У цьому контексті варто зазначити про брак розвідок, присвячених ідентифікації та описові проявів третього коду в німецько-українських художніх перекладах, здійснених за допомогою СМП. Не менш важливим є віднайдення природних альтернатив згаданим проявам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання природности почали активно порушувати в розвідках 1960-х років. Так, приміром, Ю. Найда пов'язує «*динамічну еквівалентність*» з *природними* еквівалентами до повідомлення вихідною мовою [1, с. 166]. У пізніших працях науковець згадує поняття «*translationese*» – штучну форму мови, плід формального буквалізму на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях. Такий підхід, на його думку, не відображає багатих ресурсів цільової мови [2, с. 100–101]. Варто також зауважити про низку найменувань окреслюваного перекладознавчого явища: «*відбитки пальців*» вихідної мови на цільовій [3, с. 201], «*лімба*» [4, с. 315–316], «*третья мова*» [5, с. 116], «*третій код*» [6], «*перекладацька мова*» [7, с. 325]. Загалом у всіх випадках ідеться про буквальний переклад або ж про осо-

бливий вид мови, що перебуває на межі між вихідною та цільовою мовами. У межах цієї розвідки ми послуговуватимемось словосполученням «*третьій код*». Варто також зазначити, що перекладознавчі оцінки згаданого явища різняться. Так, приміром, М. Геллерстам уникає лексеми «*translationese*», що має негативну конотацію, дотримується думки, що ці типові властивості перекладу не варто вважати неякісними [3]. Також П. Ньюмарк стверджує про суб'єктивність сприйняття проявів третього коду: для деяких читачів пріоритетними є природні тексти, а для інших – тексти, що, попри неприродність, повністю відтворюють зміст оригіналу [8, с. 78–80]. К. Шеффнер та Б. Адаб вважають, що «*незвичні*» елементи в текстах можуть бути наслідками свідомих перекладацьких рішень. Ключовим, на їхню думку, є те, що переклад виконує свою функцію в певній комунікативній ситуації [7, с. 325].

Окрім того, можна простежити часову трансформацію підходів до дослідження проявів третього коду: концептуалізація природности як перекладознавчого поняття в 60-х та 70-х роках ХХ століття, ситуаційні описові розвідки, присвячені окресленню неприродних елементів з лінгвістичного погляду [1]; корпусні дослідження для ідентифікації універсальних рис перекладу, розкриття унікальних властивостей третього коду за допомогою статистичних даних від 1990-х років до сьогодні [9, с. 176–177; 10]; когнітивні розвідки, серед іншого, за допомогою інтроспективної методи «*міркуй вголос*», здійснені впродовж останнього десятиліття [11]. Також деякі сучасні дослідження спрямовані на виявлення різниці між машинним та людським перекладом крізь призму інтерференцій [12]. Попри різність підходів, ключовими залишаються питання визначення природности та ідентифікація проявів третього коду.

Якщо підсумувати основний перекладознавчий капітал, то можна виокремити такі прояви третього коду: (1) наявність інтерференцій на лексичному, граматичному, синтаксичному, стилістичному та інших рівнях тексту [2, с. 100–101]. М. Геллерстам згадує, серед іншого, активне використання запозичень з вихідної мови й «*хибних друзів перекладача*», а також перейняття синтаксичних конструкцій вихідної мови (наприклад, розділових запитань) [3]; (2) ігнорування контексту повідомлення, аудиторії, а також норм цільової мови та культури, узусу [13, с. 346; 11, с. 187–188]. Так, приміром, за В. Коптіловим, природність реплік у текстах – це відповідність лексики й синтакси закономірностям функціонування *розмовної мови* [14, с. 107]; (3) віддавання переваги стандартизованим «*шаблонним*» варіантам перекладу замість узусних [3]. Також варто згадати унікальну в українському просторі класифікацію О. Матузкової та О. Коваленко, у межах якої виокремлюють такі види англо-українських та українсько-англійських «*буквалізмів*»: *етимологічні, лексичні (лексико-семантичні, лексико-сполучні та лексико-фразеологічні), граматичні, синтаксичні та стилістичні* [15, с. 15]. Окрім того, загальновідома схема оцінювання якості перекладу MQM у межах категорії стиль містить підкатегорію «*unidiomatic style*» (укр. «*нехарактерний стиль*»), яку пояснюють так: «*Стиль граматично правильний, але неприродний*». Як ілюстративний приклад подано переклад речення з німецької англійською мовою: «*We thanked him with heart*», де «*with heart*» зрозумілий, але нехарактерний для англійської мови переклад [16]. На основі зведених характеристик можна висновувати, що третій код може проявлятися на всіх рівнях мови та тексту.

Отже, питання природности та проявів третього коду й сьогодні залишається актуальним. Водночас, як ми вже зауважили, бракує ситуаційних та корпусних досліджень, присвячених ідентифікації конкретних зразків третього коду в німецько-українському напрямку. Особливо актуальним є оцінення ризиків використання СМП з погляду окресленої проблематики. Як ми вже згадували, СМП функціонують, серед іншого, на основі паралельних корпусів *людських перекладів* [17, с. 10]. З огляду на цей факт, проблему «*еталонної упередженості*» можна екстраполювати на СМП: людські переклади, еталони, можуть містити ознаки третього коду, а СМП – переймати їх. Окрім того, СМП можуть справляти «*регульовальні впливи*» на перекладачів та їхні рішення, спричиняти виникнення «*когнітивного відбитка*», що впливає на форму остаточного перекладу [18, с. 66]. Усі ці факти загалом посилюють ризик збільшення кількості

проявів третього коду в сучасних перекладах. Їхні ідентифікація та опис набувають значної ваги не лише в науковому, але й також професійному контексті.

Мета дослідження полягає (1) у виявленні та описові трьох проявів третього коду, релевантних для німецько-українського перекладу. Окрім того, метою розвідки є (2) виявлення та опис природних альтернатив проявам третього коду, що їх містить *референтний* переклад, здійснений до виникнення та поширення СМП. Насамкінець метою розвідки є (3) кількісне порівняння проявів третього коду в перекладі СМП, у перекладі, здійсненому за допомогою СМП, та в перекладі, здійсненому до виникнення та поширення СМП. Результати цього кількісного порівняння зможуть послугувати підґрунтям для дальших перевіральних розвідок за допомогою корпусів.

Виклад основного матеріалу. У межах цього дослідження ключовими стали такі *методи*:

1. Порівняльно-перекладознавчий розслід та зіставно-описова метода для ідентифікації та опису проявів третього коду, а також їхнього зіставлення з референтним перекладом, здійсненим до поширення СМП.

2. Метода узагальнення та опису для систематизації проявів третього коду.

3. Кількісний зіставний аналіз для підрахунку та порівняння кількості виокремлених проявів третього коду в референтному перекладі, перекладі СМП та перекладі, виконаному за допомогою СМП.

Окрім того, ми послуговувалися такими *емпіричними матеріалами*:

1. Німецький роман авторства Ф. Кафки «*Der Prozess*», виданий 1925 року, далі – ВТ [19];

2. Український переклад авторства П. Таращука «*Процес*», виданий 1998 року, далі – ЦТ1 [20];

3. Український переклад системи МП DeepL 21.10.2025 року, далі – ЦТ2;

4. Український переклад, виконаний за допомогою системи МП DeepL (див. пункт 3) у період 21.10.2025–21.11.2025, далі – ЦТ3. Виконавець – перекладач художніх текстів з однорічним досвідом професійної діяльності.

Зауваги щодо розвідки. З метою реалізації окресленої вище мети ми здійснили ситуаційну розвідку, учасником якої став перекладач художніх текстів з однорічним досвідом професійної діяльності. Учасник отримав таке завдання: здійснити переклад роману Ф. Кафки «*Der Prozess*», використовуючи наданий український переклад СМП DeepL як допоміжний засіб. Під час роботи було дозволено послуговуватися будь-якими іншими необхідними довідково-інформаційними ресурсами (за винятком уже наявних перекладів згаданого твору). Перекладач мав високу мотивацію забезпечити якісний переклад, адже йшлося про оплачуваний проєкт. Насамкінець зауважмо, що задля одержання валідних результатів та запобіганню упередженості учасника ми, керуючись ґрунтовними принципами здійснення сліпих ситуаційних розвідок [21], початково не повідомляли про справжню мету здійснення перекладу, тобто про те, що текст розглядатимуть крізь перекладознавчу, а не ринкову (споживацьку) оптику.

Вибір емпіричних матеріалів зумовлений передусім тим, що переклад авторства П. Таращука виданий 1998 року, а, отже, до виникнення та поширення невронних СМП. Зауважмо, що цей факт не виключає того, що текст може містити прояви третього коду. Ми використовуємо згаданий переклад як *референтний*, тобто такий, що містить перекладацькі рішення, ухвалені без впливу СМП. Такі рішення можна розглядати як альтернативу проявам третього коду, що посприяє реалізації мети дослідження. Також вибір виконавця з невеликим досвідом обґрунтовуємо тим, що власне цей чинник може сприяти менш критичному ставленню до ознак третього коду в МП. Такий підхід допоможе ідентифікувати та підтвердити критичні зони ризику використання СМП.

Евристична гіпотеза: у перекладі, здійсненому за допомогою СМП (ЦТ3), наявна більша кількість проявів третього коду, аніж у перекладі, здійсненому до виникнення та поширення СМП (ЦТ1).

Результати. До ключових етапів розвідки належав добір трьох проявів третього коду, крізь призму яких ми аналізували емпіричні матеріали. Так, в основу дослідження покладена згадана

класифікація буквализмів О. Матузкової та О. Коваленко [15, с. 15], а також окреслені вище ознаки неприродного перекладу. Ми відібрали ті прояви, що релевантні з огляду на особливості німецької мови як вихідної мови. Окрім того, взявши до уваги той факт, що «природність корелює з некодифікованим узусом, ... пов'язана з неартикульованим відчуттям “правильності”», а також те, що власне представники професійної площини, носії цільової мови, є знавцями узусних норм, «здатні ухвалювати рішення, в основу яких покладена інтерсуб'єктивна правильність» [22, с. 84], ми не оминули соціоперекладознавчого виміру окресленого питання, про що йтиметься далі.

Прояв 1. Розділові запитання. Першим аналізованим проявом стали розділові запитання (англ. «tag questions», нім. «Bestätigungsfragen» / «Frageanhängsel»), притаманні англійській та німецькій мовам. Так, у німецькій мові поширені такі форми: «oder nicht so?», «oder?», «nicht wahr?», «nicht?», «stimmt's?», «gell?» [23, с. 577]. Вони передбачають підтвердження інформації, висловленої в першій частині речення. Уваговартними в цьому контексті є розвідки, у яких порівняно типології питальних речень в українській та, приміром, англійській мовах, проаналізовано способи відтворення відмінних структур [24, с. 31]. Так, в англійській мові виокремлюють загальні, альтернативні, розділові та спеціальні типи питальних речень [25, с. 253], в українській – власне-питальні, питально-стверджувальні, питально-заперечні, питально-риторичні, питально-спонукальні, емоційно-спонукальні [26, с. 29]. На основі цього можна висновувати про відмінність українських, німецьких та англійських типологій питальних речень. Шаблонним варіантом перекладу розділових питань є конструкція «чи не так?», що імітує притаманні німецькій та англійській мовам моделі.

Власне розділові питання в українських перекладах, з огляду на їхню шаблонність, можна порівняти зі стергими метафорами. Ідеться зокрема про проблематику їхнього суб'єктивного сприйняття та поширення за межі перекладних текстів. Розгляньмо рецепцію розділових питань у професійній спільноті крізь призму соціоперекладознавства. Так, деякі її представники розглядають розділові питання формату «чи не так?», «еге ж?» як кальки [27], деякі розглядають запитальні речення з елементом «чи не так?» як «скальковані запитання» та пропонують альтернативи (використовувати варіант «правда ж?» або замінювати на стверджувальні речення [28]). Водночас деякі фахівці вважають запитання формату «еге ж?» літературною формою, але стверджують, що не зустрічали таких форм у «звичайному мовленні» [29]. Різність сприйняття розділових питань з боку професійної спільноти вказує, з одного боку, на актуальність дискусії, а з іншого – на стертість та певною мірою узвичаєність цього прояву третього коду в перекладених текстах. Знятки відповідних публікацій на платформі Facebook можна переглянути за цим покликом: <https://drive.google.com/drive/folders/1NsPIXYUREt3H3AKgcZ0XezZklA-acD1P?usp=sharing>.

Проаналізувавши ВТ, ми виокремили 11 випадків використання розділових питань: «nicht wahr?» (2 випадки) та «nicht?» (9 випадків). Речення СМП DeepL містять у 10 з 11 випадків варіант «чи не так?», та лише в 1 випадку природніший варіант «правда?». Перекладач, який здійснював переклад за допомогою СМП DeepL, перейняв 10 з 11 пропозицій: у 9 реченнях залишив варіант «чи не так?» і в 1 реченні залишив природніший варіант «правда?», додавши модальну частку «ж». Одне речення перекладач сформулював як питально-спонукальне (див. табл. 1).

Таблиця 1

Приклад прояву третього коду в МП – розділові запитання

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Nun werden wir also an die Arbeit gehn, nicht?	Що ж, ходімо тепер на роботу?	Тож тепер ми приступимо до роботи, чи не так?	Ну що ж, ходімо на роботу?

Переклад П. Таращука містить інші рішення. Так, жодне речення не містить варіанту «*чи не так?*». У 3 реченнях з 11 використано варіант «*правда?*». 4 речення містять такі варіанти: «*га?*», «*хіба не так?*», «*так?*», «*еге ж?*». В одному реченні перекладач використав лексему «*пам'ятаєте?*», а в другому – вставне слово «*певне*». Ще 2 речення не містять елементів розділових питань: одне стало питально-спонукальним (див. табл. 2), а інше – стверджувальним. Таблиця 2 містить яскраві приклади згаданих рішень у контексті.

Таблиця 2

Приклади прояву третього коду в МП (ЦТ2), його перейняття в ЦТ3 та альтернатив у ЦТ1

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Sie haben doch einen dort angesprochen, nicht?	Ви ж там до когось звертались, пам'ятаєте?	Ви ж там з кимось розмовляли, чи не так?	Ви розмовляли з котримось із них, чи не так?
«Sie haben ein wenig Schwindel, nicht? » fragte sie ihn.	«Вам, певне , голова запаморочилась?», – знову запитала дівчина.	«У вас трохи паморочиться в голові, чи не так? » – запитала вона його.	«У вас трохи паморочиться голова, чи не так? » – запитала вона його.
Es ist hier doch sehr behaglich, nicht?	Адже тут у мене дуже затишно, правда?	Тут дуже затишно, чи не так?	Тут дуже затишно, чи не так?
«Wie schlimm er heute ist, nicht? » fragte Leni den Kaufmann.	«Який він сьогодні нехороший», – поскаржилася Лені купцеві.	«Як погано йому сьогодні, правда? » – запитала Лені продавця.	«Він сьогодні якийсь злий, правда ж? » – запитала Лені торговця.

Кількісне порівняння наочно демонструє різницю (див. табл. 3). Так, переклад П. Таращука містить лише два неприродні варіанти (коли зважати на згадані вище думки фахівців, а також проаналізовані наукові джерела): «*еге ж?*» та «*хіба не так?*».

Таблиця 3

Кількісне порівняння розділових питань як проявів третього коду

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
nicht wahr? – 2 nicht? – 9	правда? – 3 га? – 1 так? – 1 пам'ятаєте? – 1 еге ж? – 1 хіба не так? – 1	чи не так? – 10 правда? – 1	чи не так? – 9 правда ж? – 1
11	2	10	9

Отже, можна стверджувати, що переклад, виконаний без СМП, містить значно більшу кількість варіантних відповідників, коли вивід (англ. «*output*») МП та переклад за допомогою МП містить однакові шаблонні й, як вважають згадані вище фахівці, неприродні відповідники. Ці результати демонструють ключовий ризик використання МП: перейняття неприродних відповідників за наявності прийнятних згаданих альтернатив.

Прояв 2. Імплицитний займенник «це» в конструкції «робити + це». Цей прояв згадують О. Матузкова та О. Коваленко і зараховують до граматичних буквалізмів [15, с. 58]. Як приклад альтернативи авторки подають експлікацію замість дослівного перейняття. Цей прояв стосується, серед іншого, до німецького артикля середнього роду «*das*», а також займенника «*es*» у поєднанні з різними дієсловами. Найяскравішим прикладом є конструкція «(з)робити це», німецькою – «*das / es tun / machen*». Таблиця 4 містить результати кількісного порівняння проявів у трьох аналізованих текстах.

Так, ВТ містить 18 випадків використання конструкції «*tun + es / das*». ЦТ2 (переклад СМП) містить конструкцію «*робити це*» в 16 випадках з 18, а конструкцію «*робити так*» у 2 випад-

Таблиця 4

Кількісне порівняння наявності займенника «це» як прояву третього коду

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
das / es + tun – 18	робити + це – 2 робити так – 1	робити це – 16 робити так – 2	робити це – 11 робити так – 2
18	2	16	11

ках з 18. Зауважмо, що ЦТ3 містить 11 випадків калькування, дуже високий показник, коли порівняти з перекладом П. Тарашука – лише 2 випадки з 18.

У наступних таблицях ми розмістили найяскравіші приклади тактик, до яких вдавався П. Тарашук задля уникнення цього неприродного варіанту. Перша тактика, найчастіша – використання слова, що повторює попереднє твердження.

Таблиця 5

Тактика уникнення прояву – повторення

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Diese Aufopferung konnte wirklich niemand von K. verlangen. Wenn er das zu tun beabsichtigt hätte,...	Такої жертви і справді ніхто не посмів би вимагати від К. Якби він намірявся чимсь пожертвувати , то...	Ніхто не міг вимагати такої самопожертви від К. Якби він збирався це зробити ...	Ніхто не смів вимагати від К. такої самопожертви . Якби він мав намір це зробити ...
K. dachte daran, ob er sich jetzt nicht eiligst entfernen sollte; wenn er es jetzt nicht tat , war keine Aussicht, daß er es während der Predigt tun könnte ,	К. подумав, чи не слід йому якнайшвидше вийти з собору , якщо він не вийде тепер , немає жодної надії, що йому пощастить вийти під час...	К. подумав, чи не слід йому негайно піти ; якщо він цього не зробить зараз, не буде можливості зробити це під час...	К. подумав, чи не варто йому якомога швидше піти ; якщо він не зробить цього зараз, то не матиме жодного шансу під час...
Er ist nicht verpflichtet, kranke Parteien hinauszuführen , und tut es doch, wie Sie sehn.	Він не зобов'язаний выводити недужих клієнтів, але, як бачите, выводить .	Він не зобов'язаний выводити хворих клієнтів, але, як бачите, він це робить .	Він не зобов'язаний выводити хворих, але робить це , як ви бачите.

Друга тактика полягає у використанні альтернативних до конструкції, синонімічних варіантів: «вчинити + *таке*», «чинити + *так*».

Таблиця 6

Тактика уникнення прояву – синонімічні варіанти

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
«Ich glaube nicht, daß sie das tun werden.» sagte der Onkel nachdenklich,...	«Я не вірю, що вони таке вчинять », – замислено проказав дядько...	«Я не думаю, що вони це зроблять », – сказав дядько задумливо...	«Не думаю, що вони заборонять », – задумливо відповів дядько...
Und warum tat er das?	Навіщо він так чинить?	І чому він це зробив ?	І нащо він це робив ?

Третя тактика – використання альтернативних до попереднього твердження варіантів, модуляція.

Четверта тактика полягає у вилученні надлишкового елемента (див. табл. 8). Так, наприклад, ЦТ3 в обох випадках не містить конструкції «робити + *це*».

Водночас зауважимо, що П. Тарашук відтворив конструкцію «*es / das + nicht + tun*» за допомогою конструкції «*не робити цього*».

Отже, цей випадок також демонструє високий ризик перейняття неприродних варіантів з МП. Окрім того, розгляд перекладу П. Тарашука уможливив виявлення чотирьох тактик уникнення цього прояву.

Прояв 3. Недоречне перейняття присвійних займенників. Останнім поширеним проявом третього коду є недоречне перейняття присвійних займенників, про що також згадують

Таблиця 7

Тактика уникнення прояву – модуляція

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Aber mein Onkel bestand darauf, daß ich Ihnen meine Vertretung übergebe , ich tat es , um ihm gefällig zu sein.	Але дядько наполягав, щоб я доручив вам свій юридичний захист, і я скоривсь , аби догодити йому.	Але мій дядько наполягав, щоб я передав вам свої повноваження, і я зробив це , щоб догодити йому.	Але дядько наполіг, щоб я скористався вашими послугами, і я зробив це , щоб догодити йому.
Hätte ihm dieser befohlen, unter das Bett wie in eine Hundehütte zu kriechen und von dort aus zu bellen , er hätte es mit Lust getan.	Якби адвокат звелів йому залізти під ліжко, мов у собачу будку, і гавкати звідти, він би з утіхою скорився .	Якби той наказав йому залізти під ліжко, як у собачу будку, і гавкати звідти, він би з радістю це зробив .	Якби той наказав йому залізти під ліжко, як у собачу будку, і гавкати звідти, він зробив би це залюбки.

Таблиця 8

Тактика уникнення прояву – вилучення

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Es wäre so sinnlos gewesen sich umzubringen , daß er, selbst wenn er es hätte tun wollen , infolge der Sinnlosigkeit dazu nicht imstande gewesen wäre.	Накладати на себе руки буде таким безглуздом, що він, навіть якби мав те бажання , через оту безглуздість не зміг би собі нічого заподіяти.	Було б настільки безглуздо вбивати себе , що навіть якби він хотів це зробити , то не зміг би через безглуздість такого вчинку.	Самогубство видавалося таким безглуздом, що навіть якби він хотів , то через безглуздість не зміг би цього зробити.
Da jetzt alles offen geschehen konnte, lief er – er tat es auch aus Neugierde und um die Angelegenheit abzukürzen...	Оскільки тепер уже все могло відбуватися відкрито, К. – з цікавості і щоб швидше залагодити справу...	Оскільки тепер все могло відбуватися відкрито, він побіг – він зробив це також з цікавості і щоб скоротити справу...	Оскільки тепер усе могло відбуватися відкрито, він побіг – як із цікавості, так і щоб заощадити час ...

Таблиця 9

Приклади використання конструкції «не робити цього»

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
Ich könnte einfach die Tür hier zuschlagen, nichts weiter sehn und hören wollen und nach Hause gehn; nun tue ich das aber nicht .	Я можу просто зачинити двері, більше нічого не бачити й не чути і спокійнісінько піти собі додому. Але ж я цього не роблю .	Я міг би просто зачинити двері, не бачити і не чути нічого більше і піти додому; але я цього не роблю .	Я міг би просто грюкнути тут дверима, більше нічого не бачити й не чути й піти додому; але я цього не роблю .
Aber er tat es nicht , sondern drehte den noch freien Hals und sah umher.	Але він цього не зробив , а тільки покрутив іще вільною шиєю і обдивився навколо.	Але він цього не зробив , а повернув ще вільну шию і озирнувся навколо.	Але він цього не зробив , а повернув іще вільну шию і роззирнувся.

О. Матузкова та О. Коваленко, зараховують до граматичних буквалізмів [15, с. 58], а також Ю. Мороз [28]. Ми вважаємо, що найнедоречніші випадки пов'язані з поєднанням присвійних займенників та частин тіла, як, приміром: *він опустив свою голову, він звів свій погляд, він підняв свою руку*. Очевидність, яку також забезпечує контекст, робить ці елементи надлишковими. Натомість у німецьких текстах присвійні займенники виконують додаткові граматичні функції. Ми виокремили всі випадки застосування слова «Hand» з присвійним займенником у ВТ. Кількість – 6 випадків. Уваговартим є те, що П. Таращук у жодному з цих випадків не перейняв присвійних займенників. Також лише дві пропозиції СМП містять недоречні займенники. Варто зауважити, що ЦТ3 також має два випадки недоречного використання присвійних займенників, у тих самих реченнях, що й у МП. Цей факт вкотре потверджує ризик некритичного сприйняття пропозицій СМП.

Таблиця 10

Кількісне порівняння недоречного перейняття присвійних займенників

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
sein + Hand	своя + рука	своя + рука	своя + рука
6	0	2	2

У таблиці 11 подано три приклади. Як бачимо, рішення в ЦТ3 та у ЦТ2 цілком збіжні. Очевидною є надлишковість присвійних займенників у цих реченнях.

Таблиця 11

Приклади недоречного перейняття та вилучення присвійних займенників

ВТ	ЦТ1	ЦТ2	ЦТ3
K. lächelte und drehte seine Hand ein wenig in ihren weichen Händen.	К. засміявся і трохи поворушив рукою , відчуваючи її м'які пальці.	К. посміхнувся і трохи повернув свою руку в її м'яких долонях.	К. усміхнувся і трохи повернув свою руку в її м'яких долонях.
«So», sagte der Onkel und drückte den Panamahut mit seiner großen Hand fest aufs Knie...	«Отже, – мовив дядько і величезною рукою міцно насадив бриля на коліно...	«Так», – сказав дядько і притиснув панамський капелюх своєю великою рукою до коліна...	«Що ж, – сказав дядько, міцно притискаючи своєю великою рукою панамку до коліна.
K. legte seine Hand in eine solche Lücke und tastete dann den Stein vorsichtig ab...	К. поклав руку на одну з таких заглибин і обережно обмацав камінь...	К. просунув руку в таку щілину і обережно обмацав камінь...	К. просунув руку в одну зі щілин і обережно обмацав камінь...

Висновки. У межах цього дослідження ми проаналізували три прояви третього коду, релевантні для німецько-українського напрямку перекладу. Порівняння фрагментів трьох текстів – перекладу, здійсненого до поширення СМП (ЦТ1), перекладу СМП DeepL (ЦТ2) та післязредагованого перекладу, виконаного за допомогою СМП (ЦТ3) – дало змогу виявити ступінь ризику використання СМП.

Результати кількісного порівняння підтвердили евристичну гіпотезу дослідження. Переклад, виконаний за допомогою СМП (ЦТ3), містить значно більшу кількість проявів третього коду, коли порівняти з перекладом, здійсненим до виникнення та поширення СМП (ЦТ1). Зібрані дані наочно демонструють тенденцію до перейняття шаблонних неприродних варіантів із МП. Окрім того, ми ідентифікували природні альтернативи до згаданих проявів за допомогою референтного перекладу П. Таращука.

Варто підкреслити високий ступінь збіжності рішень у ЦТ2 та ЦТ3, що свідчить про некритичне ставлення перекладача з невеликим досвідом до пропозицій СМП. Цей факт посилює актуальність розвідки в професійному контексті: перекладачі, особливо з обмеженим досвідом, мають усвідомлювати ризик перейняття неприродних варіантів за наявності прийнятних альтернатив.

Результати цього сліпого ситуаційного дослідження можуть послугувати підґрунтям для дальших корпусних розвідок, спрямованих на статистичну верифікацію виявлених тенденцій. Окрім того, перспективою дальших розвідок є виявлення інших проявів третього коду в німецько-українському напрямку, а також порівняння текстів перекладачів з різним досвідом роботи та різними СМП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Nida E. A. *Toward a Science of Translating*. Leiden : Brill, 1964. 331 p.
2. Nida E. A., Taber C. R. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden :
3. Brill, 2003. 218 p.
4. Gellerstam M. Chapter 13. Fingerprints in Translation. *In and Out of English* / ed. by G. Anderman, M. Rogers. Bristol, Blue Ridge Summit, 2005. P. 201–213. DOI <https://doi.org/10.21832/9781853597893-016>.
5. Steiner G. *After Babel: Aspects of Language and Translation*. Oxford : Oxford University Press, 1975. 507 p.

6. Duff A. The Third Language: Recurrent Problems of Translation into English. Oxford : Pergamon Press, 1981. 182 p.
7. Frawley W. Prolegomenon to a Theory of Translation. The Translation Studies Reader / ed. L. Venuti. New York : Routledge, 2000. P. 250–264.
8. Schäffner C., Adab B. Translation as intercultural communication – contact as conflict. *Benjamins Translation Library*. Amsterdam, 1997. P. 325–338. DOI <https://doi.org/10.1075/btl.20.33sch>.
9. Newmark P. About Translation. Clevedon : Multilingual Matters, 1991. 186 p.
10. Chesterman A. Translation universals. *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam, 2011. P. 175–179. DOI <https://doi.org/10.1075/hts.2.tra12>.
11. Засекін С. В., Розенгарт Ю. Психолінгвістичні комп'ютерні інструменти лінгвістичного та перекладознавчого аналізу дискурсу. *Psycholinguistics*. 2018. Т. 23, № 2. С. 94–106. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.1204994>.
12. Ременцова М. В., Ребрій О. В. Природність як чинник перекладацьких рішень. *In Statu Nascendi. Актуальні проблеми перекладознавства*. 2022. Т. 1, № 22. С. 186–192.
13. Lai H., Ploeger E., van Noord R., Toral A. Multi-perspective Alignment for Increasing Naturalness in Neural Machine Translation. *arXiv preprint arXiv:2412.08473*. 2024. URL: <https://arxiv.org/html/2412.08473v1> (date of access: 19.01.2026).
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
15. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1982. 166 с.
16. Магузкова О. П., Коваленко О. В. Буквалізми в перекладі: стратегії подолання : метод. посібник. Одеса : Букаєв Вадим Васильович, 2023. 64 с.
17. MQM Top Level (2019-04-11). Multidimensional Quality Metrics (MQM) Community Group. 2019. URL: <https://www.w3.org/community/mqmcg/mqm-top-level-2019-04-11/> (date of access: 19.01.2026).
18. Grass T., Breyel C. Machine translation and «biotranslation»: an unlikely marriage. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics*. 2020. Vol. 17, No. 4. P. 9–22.
19. Krüger R. Lenkende Einflüsse von Übersetzungstechnologie auf den Fachübersetzungsprozess. *Translation – Fachkommunikation – Fachübersetzung* / Hrg.: B. Ahrens et al. Berlin, 2019. S. 29–67.
20. Kafka F. Der Prozess. Berlin : Verlag die Schmiede, 1925. 312 S.
21. Кафка Ф. Процес: Роман та оповідання / пер. з нім. П. Тарашук; передм. Д. Затонського. Київ : Юніверс, 1998. 318 с.
22. Сайко К. О., Сайко М. А. Сліпий перекладацький експеримент: кризь терни до якості. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. Т. 210, № 3. С. 265–273. DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-38>.
23. Сайко К. О. Природність як критерій оцінювання якості галузевого перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2025. Т. 78, № 2. С. 73–89. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2025.2.04>
24. Balcik I., Röhe K., Wróbel V. PONS Die deutsche Grammatik: Die umfassende Grammatik für Beruf, Schule und Allgemeinbildung. 3. Aufl. Stuttgart : PONS GmbH, 2016. 528 S.
25. Остапенко С., Ковалець І. Засоби експресивного синтаксису повісті «Матильда» Роальда Дала та способи їх відтворення в українському перекладі. *Current Issues of Linguistics and Translation Studies*. 2025. № 34. С. 28–33. DOI <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2025-34-5>.
26. Жеребило Н. С. Типологія питальних речень в англійській та українській мовах. Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс : зб. наук. праць. Київ : МЦНД, 2022. С. 253–255.
27. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Brno : Masarykova univerzita, 2013. 178 с.
28. Негребецький О. Тряся! Гей, так, це є гарною ідеєю! Гей, є добрі новини! *Facebook*. 18.04.2021. URL: <https://www.facebook.com/share/p/17e4eC4NXu/> (дата звернення: 19.01.2026).
29. Мороз Ю. Перекладачам і редакторам: як виловити й зредагувати підступні перекладацькі хиби. *UA Редактор*. 22.09.2025. URL: <https://www.uaredactor.com.ua/perekladacham-i-redaktoram-yak-vylovlyty-y-zredaguvaty-pidstupni-perekladaczki-hyby/> (дата звернення: 19.01.2026).
30. Стріха Я. Щойно на власні вуха чула... *Facebook*. 21.11.2024. URL: <https://www.facebook.com/share/p/1DJUUKeAuW/> (дата звернення: 19.01.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 26.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 14.04.2026